

LUND UNIVERSITY

Svenska accenter i satsperspektiv

Bruce, Gösta

Published in:

Nysvenska studier : tidskrift för svensk stil- och språkforskning

1976

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Bruce, G. (1976). Svenska accenter i satsperspektiv. *Nysvenska studier : tidskrift för svensk stil- och språkforskning*, 55-56, 120.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

GÖSTA BRUCE

Svenska accenter i satsperspektiv

NYSVENSKA STUDIER Årg. 55—56 (1975—1976)

Svenska accenter i satsperspektiv

Introduktion

Huvudsyftet med min undersökning är att fastställa hur grundtonsförloppen (f_0) i svenska satser varierar med ordaccent och fokus. I enlighet med nu gängse terminologi användes här fokus för att beteckna den nya informationen i en sats (jfr Jackendoff 1972). Den gamla informationen i en sats säges vara utanför fokus eller kallas helt enkelt icke-fokus. Det bör observeras att 'utanför fokus' inte är lika med obetonad ställning. Men det innebär en lägre grad av betoning än 'i fokus'.

I denna uppsats behandlas två varianter av svenskan: stockholmskan och malmöitiskan. Huvudresultatet är i korthet att accenternas f_0 -mönster i fokus är speciella och endast delvis lika f_0 -mönstren utanför fokus (jfr Bruce 1975 a, b).

Testmaterial

En testmening i mitt material har formen av ett svar på en fråga. Frågan formuleras på tre olika sätt för att få talaren att välja en av tre möjliga delar av satsen som fokus och därmed som bärare av satsbetoningen. I följande exempel »Man vill köpa några vita blusar» anges fokus med versaler:

Fråga 1: Vad vill man köpa för några vita saker?

Svar 1: Man vill köpa några vita BLUSAR.

Fråga 2: Vad vill man köpa för några blusar?

Svar 2: Man vill köpa några VITA blusar.

Fråga 3: Vad vill man göra med några vita blusar?

Svar 3: Man vill KÖPA några vita blusar.

Följande meningar ingår i testmaterialet:

1	2	3
Man vill	nåra	.
{ 'lämna }	{ 'långa }	{ 'nunnor' }
{ 'a'namma }	{ 'långre }	{ 'nummer' }

Siffrorna anger tre möjliga fokuspositioner. I varje position finns ord med accent 1 (ˈ) eller accent 2 (ˑ). Dessa ord är tvåstaviga och betonade på första stavelsen utom det akuta, trestaviga verbet *a'namma*. Ord med sonoranta konsonanter har valts så långt det har varit möjligt för att erhålla obrutna, ostörda f_0 -kurvor av yttrandena. Vokaler med ungefär samma öppningsgrad — icke-slutna vokaler — har använts för att skillnader i inherent f_0 (jfr Lehiste—Peterson 1961) inte skulle komplicera tolkningen av f_0 -konturerna. Vidare är alla vokaler fonologiskt korta.

Som informanter fungerade två kvinnliga fonetikstuderande, en från Stockholm och en från Malmö. Varje testmening förekom fem gånger i olika slumpordning. Sammanlagt ingår ca 100 testmeningar per informant i materialet, varav endast en liten del behandlas i denna uppsats.

Resultat och diskussion

Fig. 1—6 visar typiska f_0 -kurvor för testmaterialet. F_0 -mönstren för accenterna i fokus är i överensstämmelse med vad tidigare undersökningar visar, t.ex. Meyer 1937, Malmberg 1959, Hadding—Koch 1961, Gårding och Lindblad 1973.

Accenterna och fokus

Stockholm

F_0 -mönstret för accent 2-ordet 'lämna utanför fokus är delvis likt motsvarande fokusmönster (fig. 1). Vi finner ett f_0 -maxi-

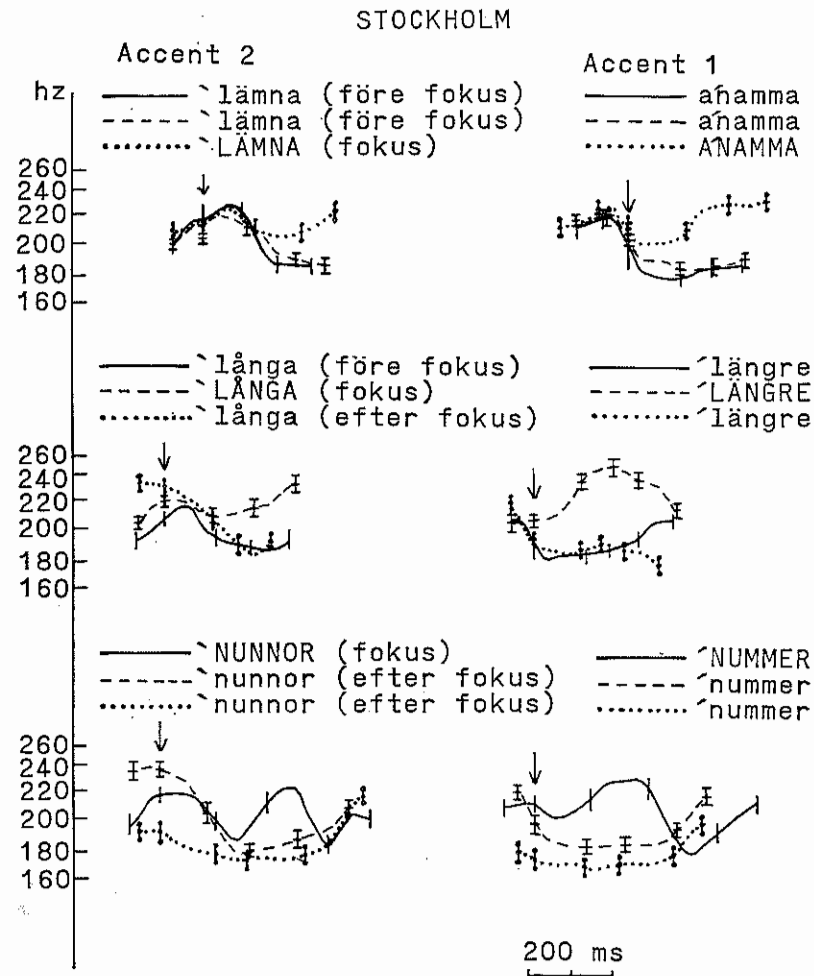

Fig. 1. Accenter i och utanför fokus. F_0 -konturer av ord tagna från hela testmeningar. Fokus anges med versaler. Vertikala streck markerar segmentgränser. Pilen är riktpunkten för f_0 -konturerna.

mum i den betonade vokalen och därefter ett fall. Den f_0 -stigning som förekommer i den obetonade stavelsen, när ordet

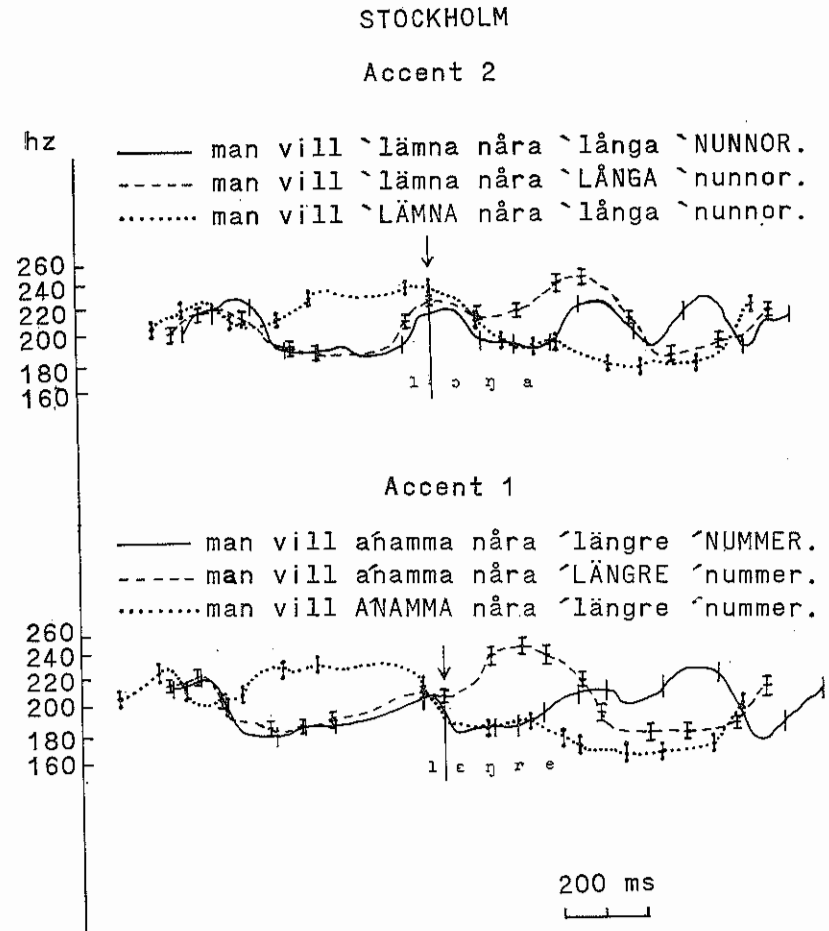

Fig. 2. Accenter i och utanför fokus. F_0 -konturer av hela testmeningar. Fokus anges med versaler. Vertikala streck markerar segmentgränser. Pilen är riktpunkten för f_0 -konturerna.

står i fokus, saknas emellertid helt och hållet utanför fokus. Istället finner vi där en låg f_0 -nivå. Accent 1-ordet *a'amma* uppvisar en liknande början både i och utanför fokus. Vi finner

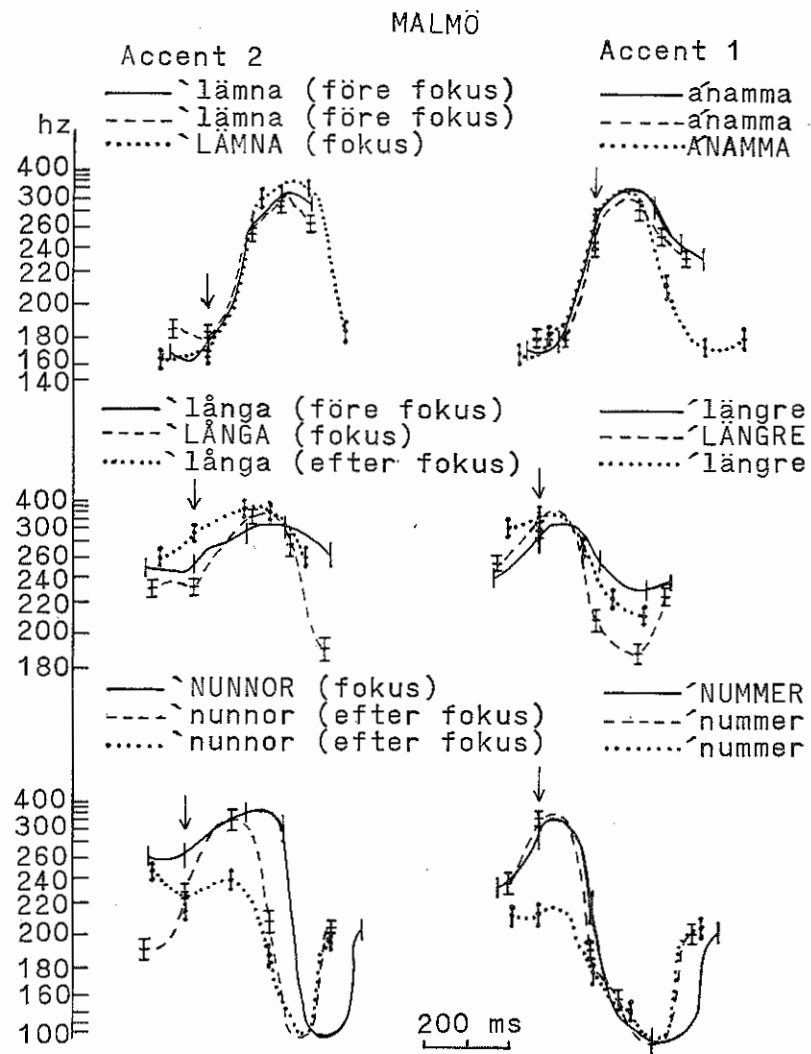

Fig. 3. Accenter i och utanför fokus. F_0 -konturer av ord tagna från hela testmeningar. Fokus anges med versaler. Vertikala streck markerar segmentgränser. Pilen är riktpunkten för f_0 -konturerna.

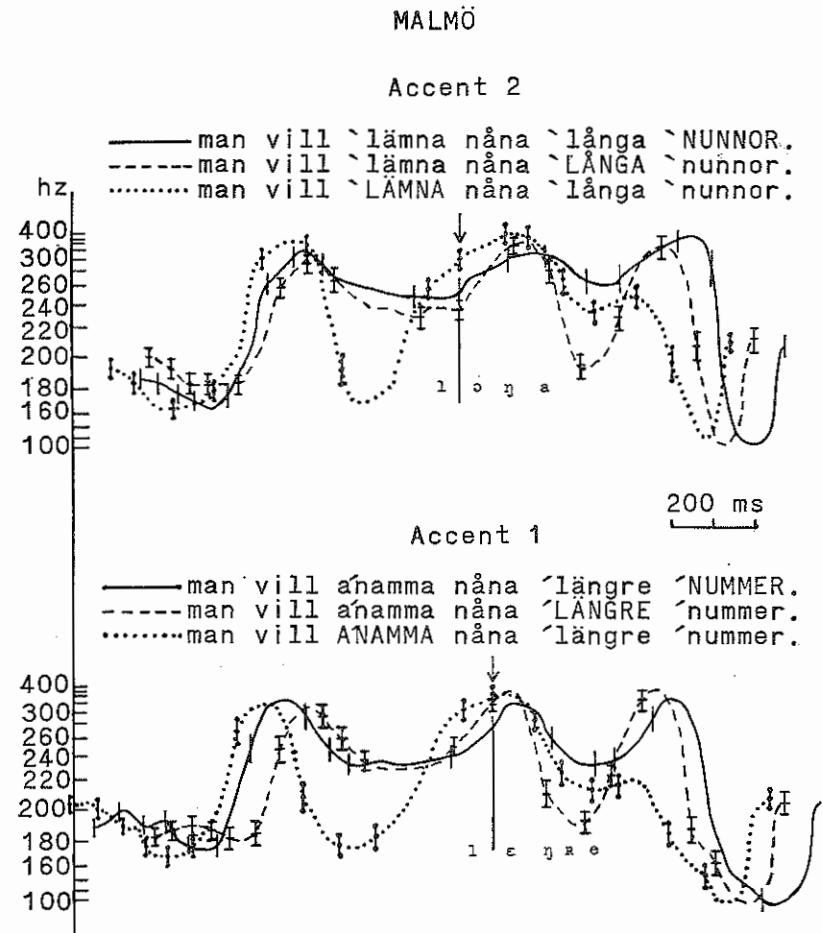

Fig. 4. Accenter i och utanför fokus. F_0 -konturer av hela testmeningar. Fokus anges med versaler. Vertikala streck markerar segmentgränser. Pilen är riktpunkten för f_0 -konturerna.

i båda positionerna en f_0 -topp i den pretoniska stavelsen och ett fall i den prevokaliska konsonanten till ett f_0 -minimum, som uppnås i början av den betonade vokalen. F_0 -stigningen i den

STOCKHOLM

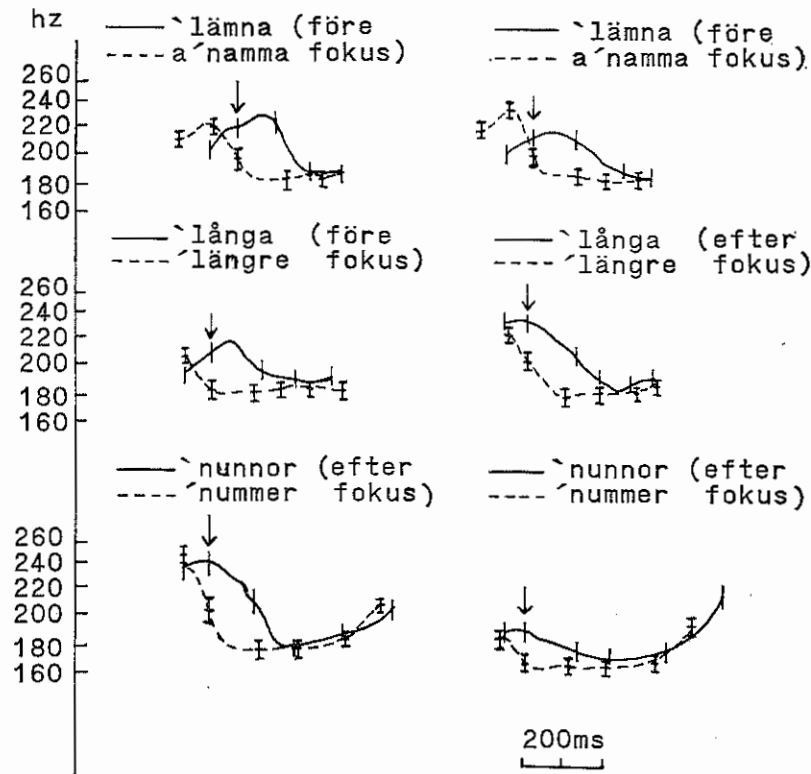

Fig. 5. Accentdistinktionen utanför fokus. F_0 -konturer av ord tagna från hela testmeningar. Rikt punkten (pilen) är i CV-gränsen i den betonade stavelsen.

betonade stavelsen och den följande toppen — egenskaper som anses vara typiska för accent 1 — finner man endast i fokus. Utanför fokus bibehålles den låga f_0 -nivån genom hela ordet. Motsvarande skillnader mellan fokus och icke-fokus återfinnes också i paren 'långa'/längre och 'nunnor'/nummer (fig. 1).

MALMÖ

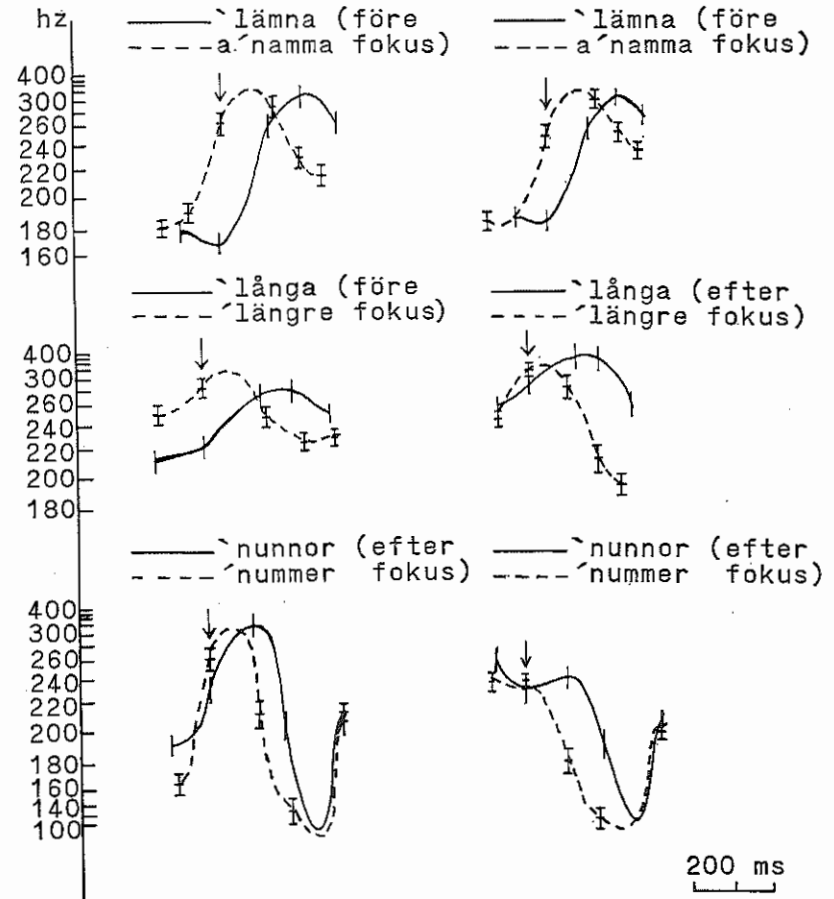

Fig. 6. Accentdistinktionen utanför fokus. F_0 -konturer av ord tagna från hela testmeningar. Rikt punkten (pilen) är i CV-gränsen i den betonade stavelsen.

Den uppenbara skillnaden mellan fokus och icke-fokus i stockholmskan är f_0 -stigningen och f_0 -toppen, som förekommer

endast i fokusorden och är oberoende av accent (fig. 2). Det är tydligt, att det är samma tonala fenomen som man finner både i accent 1- och accent 2-orden. F_0 -manifestationerna av accent 1 och accent 2 i fokus kan delas upp i en accentberoende del, som är olika för de två accenterna, och en accentoberoende fokusdel, som är samma för båda accenterna. Tidsinsättningen av fokusdelen är dock olika för accent 1 och 2.

Malmö

För accent 2-ordet *'lämna* i malmöitiskan finns det uppenbara likheter mellan fokus och icke-fokus (fig. 3). F_0 stiger i den betonade vokalen och når toppen i den posttoniska konsonanten. Den enda skillnaden ligger i den obetonade, posttoniska vokalen. I fokus finns ett brant f_0 -fall, som saknas utanför fokus. I accent 1-ordet *a'namma* observerar vi en f_0 -stigning i den prevokaliska konsonanten med åtföljande topp i den betonade vokalen (fig. 3). I fokus följes f_0 -toppen omedelbart av ett brant f_0 -fall, som börjar i mitten av den betonade vokalen och når sitt minimum i den posttoniska vokalen (fig. 3). Utanför fokus finns det istället ett svagt f_0 -fall i den posttoniska stavelsen. Paret *'långa/längre* (fig. 3) uppvisar motsvarande skillnader mellan fokus och icke-fokus, men när det gäller paret *'nunnor/nummer* som förekommer i satsfinal position är skillnaden inte uppenbar. Det visar sig, att f_0 -mönstret i accent 1-ordet *'nummer* i fokus, när man betraktar det isolerat, är nästan identiskt med ett av f_0 -mönstren utanför fokus. Denna likhet beror på ett f_0 -fall, som förekommer i satsfinal position oberoende av fokus' läge och därför maskerar en potentiell skillnad mellan fokus och icke-fokus. Det finns emellertid en skillnad i f_0 -förloppet mellan f_0 -toppen i det föregående ordet *'längre* och f_0 -toppen i *'nummer* (fig. 4). När det föregående ordet står i fokus går f_0 ner i en djup dal till följd av fokusfallet. När det följande ordet står i fokus, är dalen relativt grund. Denna skillnad i f_0 -förloppet mellan topparna är tydlig också för accent 2-ordet *'nunnor* (fig. 4).

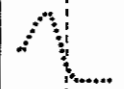

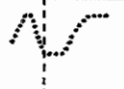

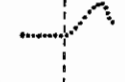

Dialekt	Icke-fokus		Fokus' bidrag	Fokus	
	Accent 1	Accent 2		Accent 1	Accent 2
STOCKHOLM					
MALMÖ					

Fig. 7. Accenternas beståndsdelar. Schematisk skiss. Den vertikala streckade linjen är CV-gränsen i den betonade stavelsen.

Gemensamt för Stockholm och Malmö

I motsats till stockholmskan finner vi ett fall som f_0 -manifestation av fokus i malmöitiskan. Detta fall är oberoende av accent, men tidsinsättningen av fallet är senare i accent 2-ord. Dessa egenskaper hos fokusmanifestationen är karakteristiska också för stockholmskan. Vi har sålunda i båda varianterna av svenska en betydande f_0 -förändring som signalering av fokus. Skillnaden ligger i förändringens riktning — en stigning i Stockholm motsvaras av ett fall i Malmö (fig. 7). Utanför fokus förekommer det inte några sådana förändringar i f_0 . Genom att låta fokus komma i olika positioner i en sats på det sätt som har beskrivits i denna uppsats, har det varit möjligt att skilja ut fokus' bidrag till f_0 -konturen från resten av konturen. Därigenom har ordaccenternas grundmönster kunnat friläggas (fig. 7).

Accentdistinktionen utanför fokus

Stockholm

I figur 5 jämföres f_0 -manifestationerna för accent 1 och accent 2 utanför fokus i stockholmskan. Det visar sig, att accentdistinktionen — vad gäller f_0 -mönstren — upprätthålles utanför fokus, både före och efter fokus. Huvudskillnaden kan sägas ligga i tidsinsättningen av f_0 -fallet i samband med den

betonade stavelsen. Fallet i ett accent 1-ord kommer i konsonanten före den betonade vokalen, medan fallet i ett accent 2-ord inte börjar förrän i den betonade vokalen. Skillnaden i tidsinsättning resulterar i ett f_0 -maximum för accent 2 och ett f_0 -minimum för accent 1 i början av den betonade vokalen.

När väl fokus' bidrag till f_0 -förloppet har skalats bort, framstår skillnaden i tidsinsättning tydligare. Enligt min analys skulle denna skillnad i tidsinsättning av f_0 -fallet vara den konstanta, grundläggande skillnaden mellan accent 1 och accent 2 i stockholmskan. Den återfinns i en betonad stavelse både före, i och efter fokus. Den tonala tvåtoppigheten, som anses vara karakteristisk för ett accent 2-ord, förekommer inte utanför fokus, liksom inte heller entoppigheten hos accent 1.

Malmö

Motsvarande f_0 -konturer för accenterna i malmöitiskan jämföres i figur 6. Vi kan iaktta, att accentdistinktionen upprätthålles även utanför fokus. Liksom i stockholmskan är det huvudsakligen fråga om en skillnad i tidsinsättning av ett visst f_0 -mönster. Vi kan observera, hur f_0 -toppen och därmed f_0 -fallet för accent 1 kommer tidigare än för accent 2. Att accent 1-mönstret har en tidigare insättning än accent 2-mönstret har vi observerat också för stockholmskan. Där kommer visserligen f_0 -toppen för accent 1 redan i den pretoniska stavelsen och f_0 -toppen för accent 2 i den betonade vokalen, men det är fråga om samma relativa skillnad mellan accenterna. Skillnaden i tidsinsättning kommer i malmöitiskan att resultera i ett f_0 -maximum för accent 1 i början av den betonade vokalen och ett f_0 -minimum för accent 2. I malmöitiskan är skillnaden i tidsinsättning lika påtaglig i fokus som utanför fokus till skillnad från i stockholmskan.

Gemensamt för Stockholm och Malmö

Trots att det föreligger systematiska f_0 -skillnader mellan accent 1 och accent 2 utanför fokus återstår det att testa dessa

f_0 -skillnaders perceptuella realitet. I fonologiska analyser av accenterna i svenskan har det framhållits att distinktionen accent 1/accent 2 upprätthålles endast vid högre grader av betoning (Elert 1964, Malmberg 1964, Lindau 1970, Linell o Anward 1971, Pettersson 1972, Gårding 1973). Det råder dock inte fullständig klarhet och enighet om vilken grad av betoning som är nödvändig för att distinktionen ska upprätthållas.

Att olika tidsinsättning av ett visst tonalt förlopp relativt den betonade stavelsen kunde vara den viktiga skillnaden mellan accent 1 och accent 2 har föreslagits av Haugen (1949): 'In those Scandinavian dialects which have tonal systems, the difference between two significantly contrastive tones may consist of nothing more than a different timing of the tonal curve in relation to the syllabic stress.' Accenternas f_0 -mönster i min undersökning uppvisar just en sådan skillnad i tidsinsättning för malmöitiskan och — särskilt tydligt utanför fokus — för stockholmskan. Man skulle då t.o.m. våga anta, att den gemensamma nämnaren för accent 1 och accent 2 i samtliga skandinaviska dialekter, där accentdistinktionen upprätthålles — inte bara i dialekter med entoppiga accenter (t.ex. skånska, gotländska, dalmål) enligt typologin i Gårding o Lindblad (1973) — är att tidsinsättningen av f_0 -förloppet relativt den betonade stavelsen är tidigare för accent 1 än för accent 2.

Gösta Bruce

Referenser

- Bruce G. 1975 a. Stockholm accents in focus. Working Papers 10, Phonetics Laboratory, Lund, 37—51.
 — 1975 b. Swedish accents in sentence perspective. 8th International Congress of Phonetic Sciences in Leeds, August 1975.
 Elert C.-C. 1964. Phonologic studies of quantity in Swedish. Uppsala.
 Gårding E. 1973. The Scandinavian word accents. Working Papers 8, Phonetics Laboratory, Lund.
 — and Lindblad P. 1973. Constancy and variation in Swedish word accent patterns. Working Papers 7, Phonetics Laboratory, Lund, 36—110.

- Hadding-Koch K. 1961. Acoustico-phonetic studies in the intonation of Southern Swedish. Lund.
- Haugen E. 1949. Phoneme or prosodeme. *Language* 25, 278—282.
- Jackendoff R. 1972. *Semantic interpretation in generative grammar*. Cambridge, Massachusetts, and London.
- Lehiste I. and Peterson G. 1961. Some basic considerations in the analysis of intonation. *JASA* Vol. 33, No. 4: 419—25.
- Lindau M. 1970. Prosodic problems in a generative phonology of Swedish. Working Papers 2, Phonetics Laboratory, Lund.
- Linell P. under medverkan av J. Anward. 1971. Synpunkter på betoningens roll i svenskans prosodi. Stencil, Inst. för lingvistik, Uppsala.
- Malmberg B. 1959. Bemerkungen zum schwedischen Wortakzent. *Z. Phonetik* 12, 193—207.
- 1964. A note on a footnote (on Swedish word accent). *Studia linguistica* XVIII, 118—121.
- Meyer E. A. 1937. *Die Intonation im Schwedischen I: die Sveamundarten*. *Studies Scand. Philol.* No. 10. Stockholm.
- Pettersson T. 1972. Om svenskans musikaliska accent. *Gothenburg papers in theoretical linguistics* 14.